

Nødvendige miljøtiltak for å opprettholde fiskerinæringen i nord

Av Gunnar Trulssen.

Gunnar Trulssen er fiskerisjef i Troms.

*Innlegg på møte i Norsk Vannforening
15. april 1993.*

Sammendrag

En forsvarlig og bærekraftig ressursforvaltning er selve grunnlaget for det framtidige utbyttet av fiskeriene. Forvaltningen må ta hensyn til både de naturlige svingningene i økosystemet og de menneskeskapte forhold som påvirker naturen ved for eksempel beskatning eller annen miljøpåvirkning (forurensning). Det er viktig å få etablert et system for forvaltning av våre kyst- og havområder hvor miljø- og fiskeriforvaltning og næringsvirksomhet ses i sammenheng. Artikkelen tar utgangspunkt i norsk fiskerinæring; sentrale utfordringer og prinsipper innen ressurs- og havbruksforvaltning.

Spesielt omtales forholdet mellom fiskeriene og petroleumsvirksomheten, miljø sikkerhet i farledene og radioaktivitet i nordområdene som klart representerer en trussel for miljøet i havet.

Internasjonalt samarbeid og avtaler må prioriteres. Fiskerimyndighetene må være en aktiv pådriver i alle fundamentale spørsmål som kan sikre miljøet for de marine organismer og for en opprettholdelse og videre utvikling av norsk fiskerinæring.

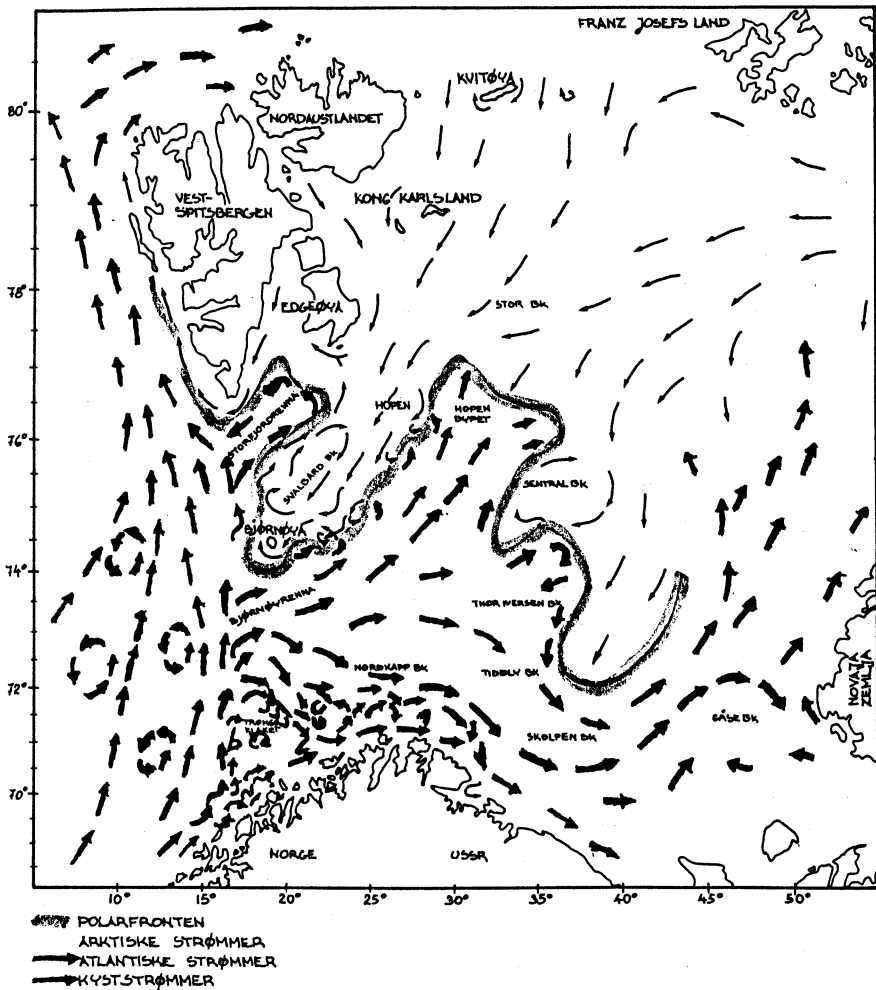
Innledning

Alt liv i havet er avhengig av havmiljøets tilstand.

Tiltak for å sikre miljøet for de marine organismer er helt fundamentale for en opprettholdelse og videre utvikling av norsk fiskerinæring. Et reint marint miljø er ei forutsetning for produksjon av sjømat. Dette arbeidet kan etter min oppfatning i sin videste forstand defineres til å omfatte alle tiltak fra å sikre en forsvarlig eller bærekraftig ressursforvaltning til aktivt å bidra til et reint havmiljø, gjennom blant annet tilfredsstillende overvåkingssystemer.

Hovedtittelen på dette seminaret er forurensning i nordområdene med avgrensning Norskehavet, Nordishavet, Barentshavet, Karahavet og Svalbard. Det er store havområder det er snakk om. Men for å få en forståelse av både samspillet i økosystemet og utøvelsen av de totale norske fiskeriene, vil det være nødvendig å se disse store havområdene under ett.

Norske kystområder og åpent hav representerer noen av de viktigste marine områdene i verden, både med hensyn til utnyttbare og ikke-utnyttbare ressurser. Dette er da også årsaken til at disse områdene betraktes som et av verdens aller viktigste spiskammer.

Figur 1. Forenklet bilde av strømforholdene i Barentshavet. Den tykke linjen viser midlere beliggenheten av skillet mellom Atlanterhavsvann og Arktisk vann.

Miljøet i havet står stadig mer sentralt når det gjelder framtidens fiskeri- og havbruksnæring. Det er grunn til å vente økende konflikter mellom ulike interesser knyttet til bruken av våre kyst- og havområder, representert ved blant annet fiskerivirksomhet, petroleumsvirksomhet, avfallsdeponering, transport og rekreasjon. Det er derfor viktig å etablere et system for forvaltning av våre kyst- og havområder hvor miljøforvaltning, fiskeriforvaltning og næringsvirksomhet ses i sammenheng.

Strømsystemer som dominerer vårt miljø

Grunnlaget for det varme klimaet på våre høye breddegrader er Atlanterhavsstrømmen eller Golfstrømmen som frakter varmt vann fra Mexicogolfen opp i Norskehavet, Barentshavet og Nordishavet (fig. 1).

Et annet strømsystem er kyststrømmen som sender inn overflatevann av vekslende temperatur fra Østensjøen og Skagerrak. Disse to strømsystemene bidrar til at alt vann som kommer ut av Nordsjøen bringes nordover langs hele norskekysten og inn i Barentshavet.

Barentshavet er et grunnhav som får tilført store mengder næringsrikt vann utenfra. Det gir grunnlag for rik planktonproduksjon generelt. Spesielt for Barentshavet er imidlertid produksjonen i den marginale issone, dvs. i sonen som er isfri om sommeren, men som fryser til om vinteren.

Innstrømmingen av Atlanterhavsvann til Barentshavet er en særdeles viktig faktor når det gjelder å forstå svingningen i økosystemet. Økosystemet i Barentshavet er i høy grad underlagt de storstilte globale tran-

sportprosessene som både bestemmer havmiljø og klima.

Norsk fiskerinæring

Jeg finner det innledningsvis naturlig å gi en kort redegjørelse for hvilke ressurser og verdier det dreier seg om i de havområdene dette gjelder, hva denne næringen betyr for landet, og ikke minst for landsdelen og de mange lokalfunn som er ensidig avhengig av fiskeriene.

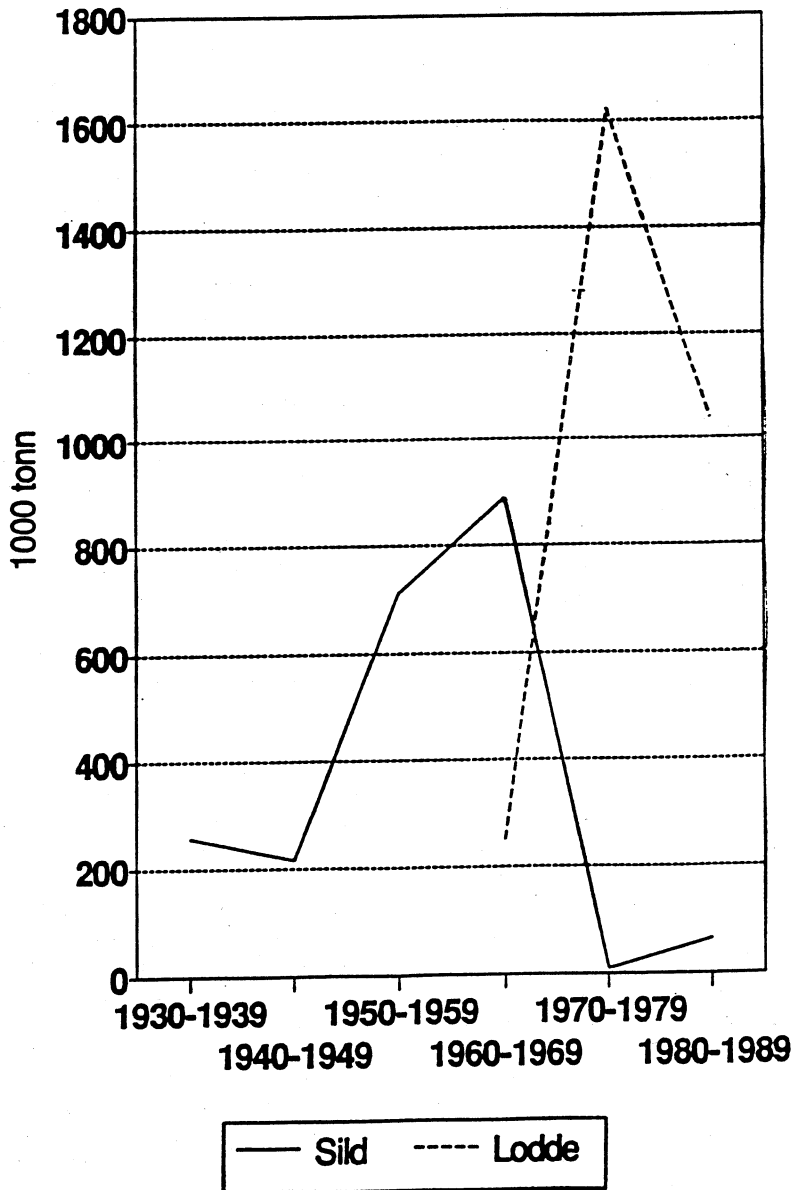
Så langt tilbake vi kjenner historien har folk her i landet livnært seg av fiske og fangst. Dette har vært selve grunnlaget for liv og kultur på kysten, og fiskerinæringa er fremdeles en av våre viktigste eksportnæringer.

Fisket er en tradisjonell næring i Norge. Særlig i Nord-Norge har fiskeressursene spilt en dominerende rolle for landsdelens næringsliv og økonomi, som har vært følsom for svingninger i ressurstilgangen.

De norske fiskeriene er allsidige og basert på beskatning av flere arter og bestander. Norsk arktisk torsk og norsk vårgytende sild er likevel de to enkeltbestandene som tradisjonelt har vært ryggraden i ressurgrunnlaget for norske fiskerier. Tidligere ble det tilsammen fisket flere millioner tonn årlig bare fra disse to bestandene. Lodda fikk økende betydning først etter sammenbruddet i sildebestanden (fig. 2 og 3).

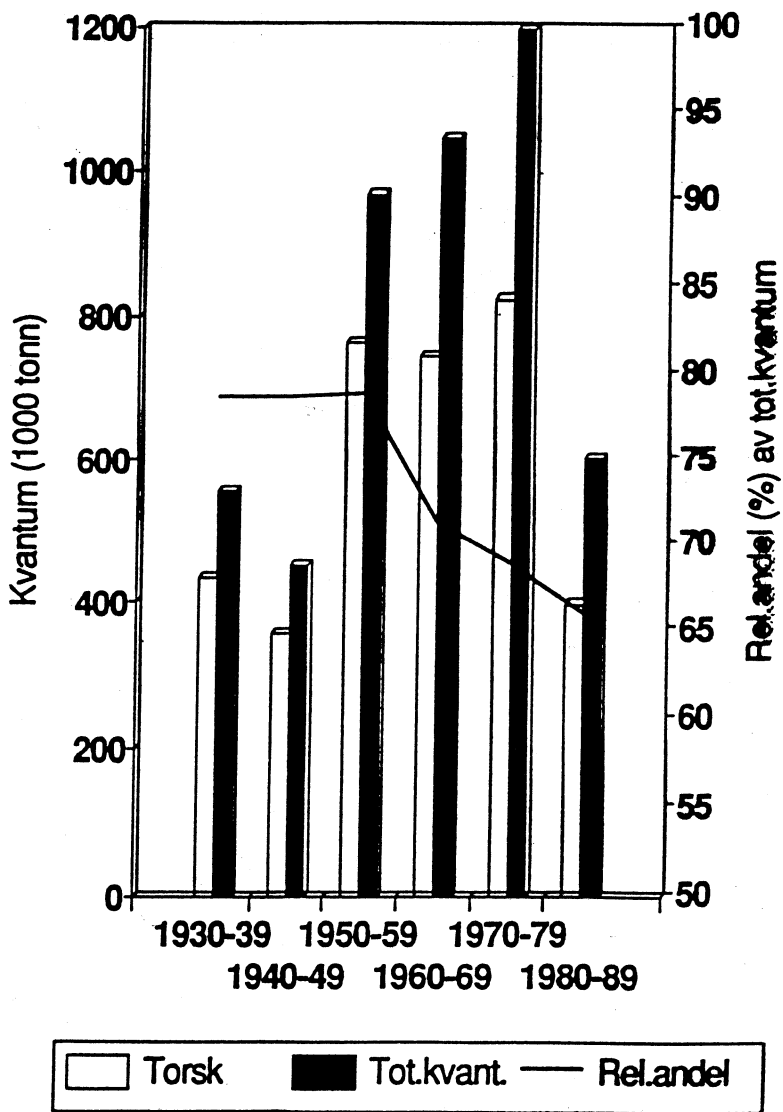
De viktigste fiskeslagene (torsk, sild, lodde) vandrer over store avstander. Gyting foregår under norskekysten, mens oppvekst- og beiteområdene er øst og nord i Barentshavet og opp mot Svalbard. Mens totaluttaket av fisk i områdene Norskehavet, Barentshavet og Norskekysten nord for Stad i perioden 1900-1930 lå i størrelsen 300-550 tonn, økte utbyttet radikalt i 10-årsperioden utover og da særlig mot

Fangst sild/lorde nord for Stad, 1000 t
Årlig gj.sn. i tiårsperioder

Figur 2.

Fangst hvitfisk nord for Stad (1000 t)
 Årlig gj.sn. i tiårsperioder.

Figur 3.

1980. Gjennomsnittlig uttak pr. år i perioden 1970-79 utgjorde omlag 3,5 millioner tonn. I løpet av siste 10-års periode har det årlige uttaket variert stort, men har gjennomsnittlig gått betydelig ned (fig. 3).

Den samlede førstehandsverdi av ilandbrakt fangst i norske fiskerier utgjorde i 1991 omlag 5,6 milliarder kroner. Både mengde og verdi av oppdrett av laks, ørret har hatt en meget sterk utvikling de siste 10 år og representerer snart tilsvarende omfang i verdi som tradisjonell fangst. Den totale eksportverdi av norsk fisk har økt fra ca. 7 milliarder i 1983 til omlag 16 milliarder i 1992 (fig. 4 og 5).

Miljø og utvikling

I St.meld.nr. 46 (1988-89) «Miljø og utvikling» Norges oppfølging av Verdenskomisjonens rapport er Regjeringens hovedmålsetting for norsk fiskerinæring:

- med utgangspunkt i vitenskapelig rådgivning å gjennomføre en langsiktig og økologisk balansert forvaltning av de levende ressursene i havet slik at kommende generasjoner også kan høste av havets ressurser.
- utvikle beskatnings- og foredlingsformer for å styrke en bærekraftig utvikling av de kystsamfunnene som livnærer seg på havets ressurser.
- fremme økt utnyttelse av råstoffet gjennom teknologiutvikling og introduksjon av nye metoder for foredling av fisk.

Ressursforvaltning

Fiskerinæringen er basert på høsting av begrensede, men fornybare ressurser. Det langsiktige utbyttet er avhengig

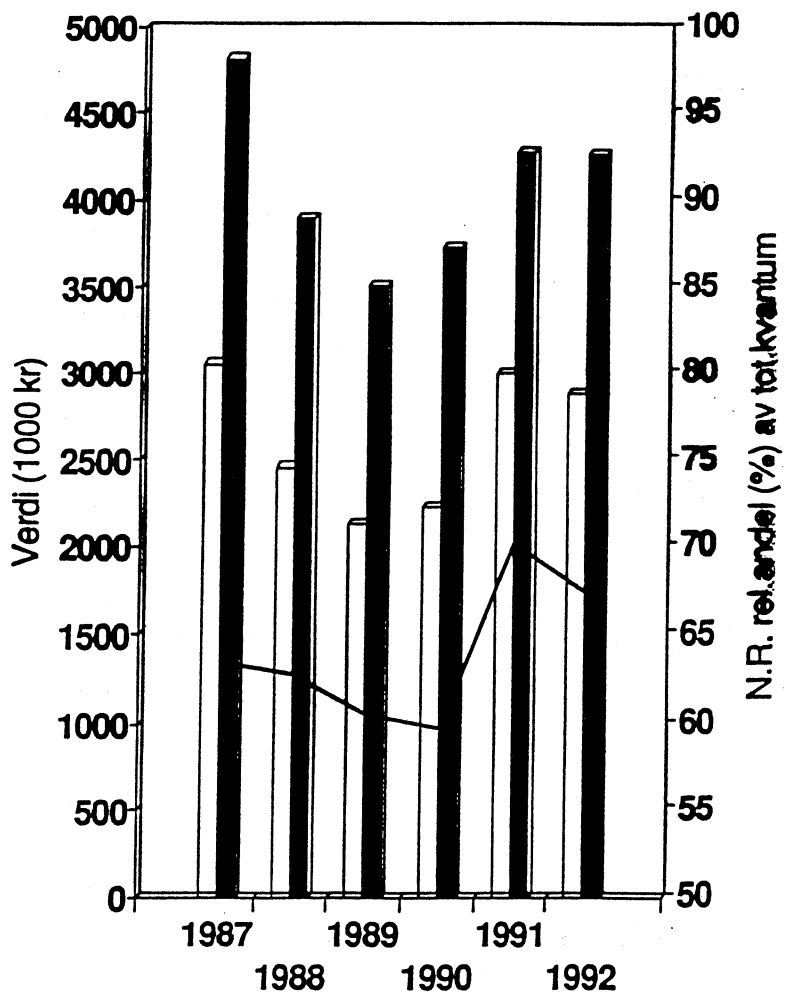
av at ressursuttaket tilpasses ressursenes fornyelsestakt og at ressursenes akvatiske miljø ikke forringes.

Det er et hovedmål for fiskerimyndighetene å drive en ressursforvaltning som er basert på prinsippet om bærekraftig utnyttelse av de marine ressurser og som sikrer at fiskebestandene gradvis bygges opp til et nivå som kan gi et vedvarende høyere og stabilt utbytte. Det er fra naturens side store svingninger i fiskebestandenes størrelse. For sterk beskatning og særlig økt beskatning av ungfisk, har forsterket virkningene av de naturgitte svingningene. Overbeskattede bestander har svekket evne til å motstå skiftende miljøforhold og endringer i det innbyrdes samspillet artene i mellom.

Bestemmelser om totalkvoter og fordeling av samlet fangstinnsetts på de ulike artene er et helt grunnleggende virkemiddel i fiskeriforvaltningen. Gjennom Norges forvaltningssamarbeid med tidligere Sovjet, nå Russland, har man siden soneopprettelsen fra 1977 avtalt totalkvoter og fordeling av disse. Med vern av ungfisk og måtehold i beskatningen av stor fisk, vil overbeskattede bestander (for eksempel norsk arktisk torsk) kunne bygges opp slik at vi får såkalte «bufferbestander» til å motstå år med dårlig rekruttering uten at bestanden blir redusert til et minimum. De gode resultatene en har gjennom reguleringene nord for 62 grader N, viser at det er mulig å høste av ressursene samtidig med at bestandene bygges opp.

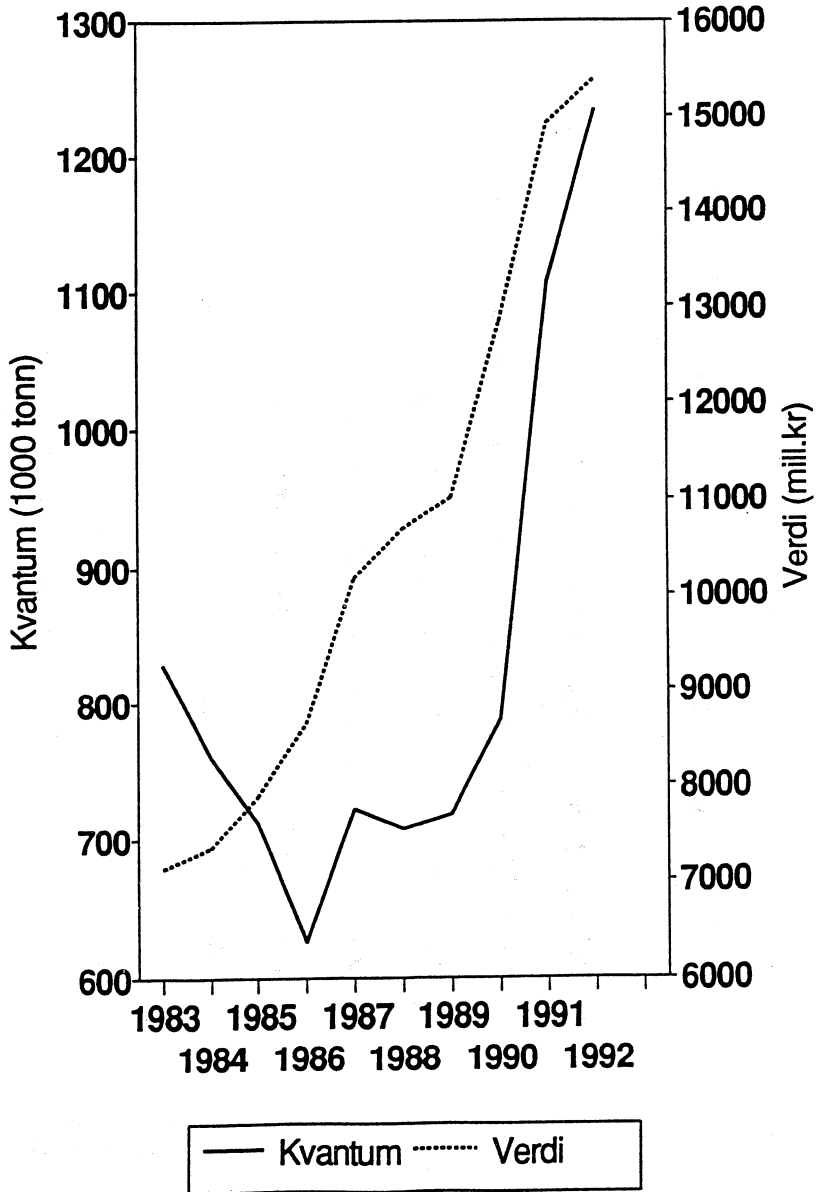
Ressursforvaltningen har hittil i stor grad vært basert på vurderinger av hver enkelt art for seg. Et slikt rådgivnings- og forvaltningssystem har ikke i tilstrekkelig grad tatt hensyn til samspillet mellom de ulike levende ressursene i

Verdi av hvitfisk i N.R. distrikt og total for hele Norge.

Figur 4.

Total eksport, kvantum (1000 tonn) og verdi (mill.kr) for 1983-1992

Figur 5.

havet, og til de grunnleggende økologiske forhold som påvirker bestandsutviklingen for de enkelte fiskeressursene (for eksempel samspillet lodde/torsk).

Myndighetene legger særlig vekt på flerbestands hensyn og en styrket kontroll med fisket. I framtidens forvaltning vil en bli nødt til å ta større hensyn til sammenhengen mellom bestander. I takt med økende viten om slike sammenhenger vil det måtte legges opp til en gradvis overgang til flerbestandsforvaltning.

Jeg har ikke særskilt omtalt beskatningen av sjøpattedyr, sel og hval. På sett og vis har dette vært et sentralt miljøspørsmål siden 1970-tallet. Men det tør nå være kjent der det er dokumentert biologisk grunnlag, og det ikke omfatter truende arter inngår beskatning av sjøpattedyr i en total ressursforvaltning.

De råd som blir gitt til myndighetene fra Det internasjonale råd for havforskning vil fortsatt måtte være et viktig grunnlag for norsk ressurspolitikk. Gjennom internasjonale forvaltningsorganer vil fiskerimyndighetene fortsatt fremme det syn at forvaltningen av ressursene bør være basert på vitenskapelige anbefalinger og være i samsvar med intensjonene i de avtaler som ligger til grunn for forvaltningsorganenes arbeid.

Havbruk

Havbruksnæringen har hatt en kraftig vekst gjennom hele 80-tallet, og er i dag svært viktig for sysselsettingen og bosettingen i mange kystdistrikter. Den raske utviklingen har imidlertid også medført miljøproblemer som forurensende utslipp (blant annet næringssalter, antibiotika og desinfeksjonsmidler),

spredning av fiskesykdommer, mulig negativ genetisk påvirkning på ville fiskebestander.

Miljøproblemene må reduseres gjennom tilpasninger og tiltak over et bredt felt. For å sikre en slik utvikling er det blant annet etablert samarbeid mellom berørte departementer (FID, MD, KAD). Myndighetene og oppdrettsnæringen samarbeider om havovervåking og forskning på miljøvirkninger knyttet til havbruk er trappet betydelig opp. I den videre utviklingen av næringen blir det lagt vekt på at anleggene lokaliseres slik at miljøvirkningen blir minst mulig, og på bruk av mere miljøvennlig teknologi. Dette innebærer blant annet metoder for redusert forspill, lukkede og rømningssikre oppdrettsanlegg og mere effektive og miljøvennlige former for sykdomsbekjempelse.

Siden høsten 1991 har det skjedd en styrking av kontroll- og tilsynsfunksjonen i havbruksforvaltningen. Hensikten med satsingen har vært å øke forvaltningens muligheter for tilsyn med oppdrettsanlegg, for derigjennom å redusere negative effekter som følge av anleggshavari, tømning av oppdrettsfisk, miljøforurensning, sykdomsmitte og dårlige driftsforhold. Etter min vurdering må miljøspørsmål fortsatt vises økt oppmerksomhet i forvaltning og oppdrettsnæring.

Forholdet mellom fiskeriene og petroleumsvirksomheten

Stadig større havområder på kontinentalsokkelen har blitt åpnet for petroleumsvirksomhet. En meget begrenset del av Barentshavet nær Norskekysten ble åpnet for leteboring i 1980. I 1989 ble de sydlige deler av Barentshavet åpnet (områdene nord til Bjørn-

øya). I løpet av perioden 1980-1992 har tilsammen 54 letebrønner blitt boret i den norske sektoren av Barentshavet.

I henhold til petroleumsløven skal det foretas konsekvensutredninger av petroleumsvirksomheten før nye områder blir åpnet for slik virksomhet. Ut over i 1980-årene er det etablert konsultasjonsordninger/samarbeid mellom berørte departementer (NOE, MD, KAD, FD) samt underliggende etater. Sentrale forskningsinstitusjoner er også trukket aktivt inn i arbeidet med konsekvensutredninger. Det er nedsatt en arbeidsgruppe for konsekvensutredning for petroleumsvirksomhet (AKUP) som utreder konsekvensene av petroleumsvirksomhet for fiskeriene og for det marine miljøet generelt.

Virkningen av petroleumsvirksomhet til havs kan i hovedsak relateres til følgende:

- seismisk aktivitet
- forurensning
- arealkonflikter.

Siden tidlig på 60-tallet har det vært utført seismisk skyting med luftkanoner på den norske kontinentalsokkelen for å kartlegge olje- og gassressurser på havbunnen. Omfanget av denne aktiviteten har vært sterkt økende. For eksempel ble det «skutt» ca. 40.000 linjekilometer i 1974. I 1991 var en oppe i 329.000 linjekilometer. I 1992 regnet en med å ha tilsvarende aktivitetsnivå som året før. I tillegg til at innsatsen på de tradisjonelle leteområdene i Nordsjøen har økt, er letearealet betydelig utvidet i og med at områdene nord for 62 grader N i sterkere grad er kommet i søkelyset når det gjelder petroleumsvirksomhet. Ettersom leteområdene utvides og leteintensiteten økes, blir stadig flere av våre viktigste fiskefelt

utsatt for seismisk aktivitet, og skytevirksomheten kommer ofte i konflikt med fisket.

I fiskerikretser har det i en årrekke vært hevdet at fangstratene går ned når et seismisk fartøy kommer til et fiskefelt og begynner sin skyteaktivitet, angivelig fordi støyen fra luftkanonene skremmer fisken bort. Det har vært nokså begrenset dokumentert viten om hvordan seismisk aktivitet påvirker fiskens atferd og fangsttilgjengelighet.

I mai 1992 ble det på Nordkappbanen i Barentshavet, gjennomført fiskeforsøk med trål og line og akustisk kartlegging av fiskefordelingen før, under og etter seismisk aktivitet for å styrke kunnskapsnivået på dette område. Forsøkene viste at seismisk skyting med luftkanoner har effekt på fiskefordeling og fangstrater for torsk og hyse, ikke bare lokalt innenfor området der skytingen foregikk, men også i områdene omkring.

Resultatene fra fangstforsøkene stemte godt overens med de akustiske mengdebegrensningene. Da skytingen tok til, ble fangstene for torsk i trål og hyse i trål på en line redusert med ca. 50% i gjennomsnitt for hele undersøkelsesområdet. Størst var imidlertid reduksjonen inne i skyteområdet, der nedgangen i trålfangstene var på 70% i forhold til før skyting. Det ble funnet effekt på fiskefordeling og fangstrater over et større område enn det som på forhånd var forventet.

I tillegg til skremmeeffekt er det påvist skader på fisk, spesielt yngel, som i verste fall medfører neddreping. Hvor stort omfanget av dette er, er det vanskelig å tallfeste.

Forurensning fra oljevirksomhet kan relateres til følgende områder:

- olje fra boreslam

- produksjonsvann
- oljesøl ved uhell.

Arealkonflikt mellom oljevirksoheten og fiskeriene oppstår når viktige fiskeområder blir okkupert av oljeriger, produksjonsplattformer, rørledninger mv. og de sikkerhetssoner som kommer i tillegg til selve arealbeslaget.

Det kan selvfølgelig reises spørsmål om både de konsekvensutredninger som foretas er tilstrekkelig før nye områder åpnes for oljevirksohet, og ikke minst om leteboring etter olje/gass i arktiske strøk bør tillates. Da dette spørsmål blir tatt opp som et eget tema senere skal jeg ikke komme nærmere inn på dette nå.

Miljø sikkerhet i farledene

Petroleumsvirksoheten i Nordsjøen har ført til utbygging av store olje- og kjemikaliebaserte anlegg langs kysten. Denne utbyggingen har ført til en omfattende økning i transport av farlige og forurensende laster, og har vært en økende trussel mot miljøet i havet. De senere år har vi registrert flere havarier av skip som har ført til betydelige utslipp av olje i havet.

Økt sjøtransport generelt mot Russland og en eventuell framtidig åpning av Nordøst-passasjen vil kunne representere en økt trussel mot miljøet i havet. En utvikling med dårligere teknisk standard på handelsfartøy øker risiko for havarier. Utslipp av ballastvann som er tatt inn i sterkt forurensede områder, fra for eksempel malmskip, kan i nordlige farvann også representere en kilde til forurensning av miljøet, og kan blant annet føre til algeoppblomstringer.

Etter hvert som oljevirksoheten også utvides til nye områder, herunder

også nordområdene, vil faren og trusselen mot miljøet i disse havområdene øke radikalt.

NOU 1991:15 om «Miljø sikkerhet i innseilingsledene» avdekket en rekke behov både for økt sikring og for nærmere samarbeide og koordinering av ulike tiltak. Innstillingen ble fulgt opp ved at det i 1992 ble nedsatt et sentralt utvalg og fem lokale arbeidsgrupper som har vurdert seilings sikkerheten i alle farvann langs norskekysten. Endelig innstilling vil foreligge i disse dager. Det vil bli foreslått anbefalte seilingsruter ut fra hensynet til miljø sikkerheten.

Radioaktivitet - en trussel for fiskeriene i nordområdene?

Selv om Britt Sæther tidligere i dag har behandlet radioaktive stoffer i nordområdene, vil jeg likevel si litt om dette.

Radioaktiv forurensning i det marine miljø og særlig i nordområdene har vært gjenstand for stor oppmerksomhet i media den senere tid. Hendelser som ulykken ved kjernekraftverket Tsjernobyl, prøvespregninger på Novaja Semlja, forlis av atomubåter og den aller seneste tids mistanker om dumping av radioaktivt avfall i Barentshavet, er med på å skape usikkerhet og frykt for at livet i havet, og kanskje spesielt for at våre viktige fiskeressurser skal bli skadet.

Den norske fiskeeksporten har vist seg å være svært utsatt for spekulasjoner vedrørende radioaktiv forurensning, spesielt angående de siste opplysninger om dumping av radioaktivt avfall i Barentshavet og Karahavet.

Havforskningsinstituttet foretok målinger i fisk under og etter prøvespregningene over Barentshavet i slutten av

1950-årene og begynnelsen av 1960-årene. Disse sprengningene førte til et direkte nedfall av betydelig omfang i Barentshavet. Det ble målt verdier opp mot 70-80 Bq/kg. Etter stansen i prøvesprengningene i 1962 falt innholdet i fisk raskt til et nivå under 10 Bq/kg. I 1968, som var siste året instituttet foretok målinger på fisk viste at nivået da var ned på det som ble betraktet som bakgrunnsnivået. Målinger på fisk fra Barentshavet som Havforskningsinstituttet foretok i 1992 viser det samme lave nivå som de avsluttende målinger på fisk i 1968.

Havforskningsinstituttet gjennomførte høsten 1991 et miljøtokt i Barentshavet, hvor det også ble samlet inn prøver for undersøkelser av miljøgifter inkludert radioaktivitet. Det ble tatt prøver av vann, sedimenter og fisk. Resultatene representerer ikke noen foruroliggende nivåer, selv om de klart demonstrerer menneskeskapt påvirkning.

Det er nå svært viktig at det blir etablert et overvågingsprogram som omfatter prøver av vann, organismer og sedimenter, og som fanger opp radioaktivitet i de nordlige havområdene. Denne overvåkingen skal danne grunnlag for til en hver tid å kunne dokumentere eventuelt innhold av radioaktivt materiale i marin fisk, og gi svar på om

det foregår utslipp som forurenser området.

Oppsummering

Jeg har i dette innlegget redegjort for hvor viktig og avgjørende det er for utbyttet av fiskeriene at vi har en forsvarelig, bærekraftig ressursforvaltning. For fiskerimyndighetene og Regjeringen er dette et meget høyt prioritert mål.

Videre har jeg kommet inn på noen, om ikke alle, forhold som etter min vurdering klart representerer en trussel for miljøet i havet, og derav også utbyttet av fiskeriene. Det hjelper lite om uttaket er høyt, hvis kvaliteten på produktene ikke holder de mål markedene og forbrukerne stiller.

Så vel fisken i havet som de menneskeskapte forurenningene kjenner ingen landegrenser. Det er derfor helt avgjørende at såvel fiskeriforvaltningen som iverksetting av ulike andre miljøtiltak skjer gjennom internasjonale organer og avtaler. Her har både fiskeri- og miljøvernmyndighetene og næringsorganisasjonene en stor utfordring.

Fiskerimyndighetene må etter min mening være en aktiv pådriver i alle disse spørsmål.